

KÖNYV GYULA VALLÁSOS TÁRSULATAIRÓL

Járol József nyugalmazott levéltáros, helytörténész. Idén megjelent kötetében két gyulai vallásos társulat működését, legfontosabb feladatait mutatja be az egyesület jegyzőkönyvein keresztül. A könyv a szegedi *Devotio Hungarorum* sorozatban jelent meg. Az 1990-es évek óta a szegedi néprajzi kutatások egyik fő kutatási területe a XIX–XX. századi vallási társulatok vizsgálata. Ennek eredményeiről számos konferencián számoltak be, illetve kiadványok jelentek meg. Ebbe a keretbe illeszkedik Járol József kötete. A szerzőnek már több tanulmánya jelent meg a témában, valamint a *Gyulai füzetek* sorozatban a gyulai földésztársulatokról. Jelen kötete jóval részletesebb, tartalmazza a társulatok jegyzőkönyveit magyarul és németül. Az 1860–1910 közötti jegyzőkönyveket a szerző betűhív formában, eredeti helyesírással és központosítással adta közre, a többi szöveg pedig a történeti dokumentumok átírási gyakorlatát követve került a kötetbe.

A könyv hat részre osztható. A társulatokat bemutató fejezeteket (első, második és ötödik) jegyzetek és irodalomjegyzék, a jegyzőkönyveket tartalmazó fejezeteket pedig mutató zárja.

A török uralom alóli felszabadulást és a Rákóczi-szabadságharcot követően Gyula szinte teljesen elnéptelenedett. 1715-ben 20 katolikus család költözött be, illetve velük szinte egy időben számos református család is letelepedett a városban. 1724-ben a település földesura, Harruckern János báró német telepeseket hívott a városba, akik külön városrészben építették fel az otthonaikat. A gyulai plébániához kapcsolódva az egyes városrészekben vallásos társulatok jöttek létre, amelyek közül a Magyar Földész

Társulatnak és a németgyulai Rózsafüzér Társulatnak az iratai maradtak meg, ezek a kötetben is olvashatóak.

A magyargyulai önálló gazdák 1858-ban alakították meg vallásos férfiközösségüket, a Gyulai Első Magyar Földész Társulatot. Három évvel később, 1861-ben a németek által lakott Józsefváros gazdái létrehozták az I. Gyulai Józsefvárosi Földésztársulatot. Mindkét társulat a Szentháromság oltalma alá helyezte a közösséget és a középkori céhek tradícióira támaszkodva szervezte meg társas életét. Erről iratanyag csak a magyar társulat esetében maradt meg. A létrehozás céljának a templomi ájtatos szolgálatot jelölték meg, ugyanakkor előírták a társulat által az elhunyt tagokért mondott szentmisét, végtisztességükön való részvételt is, tagjaikban erősítve az együvé tartozás tudatát. Nemcsak a társulati miséken, hanem az

egyházköztség nagy ünnepein is voltak képviselők a szentmisén, illetve körmeneteken, a búzaszentelő szertartásán, a nagypénteki Szent Sír őrzésén mindkét templomban. A szentmiséken és a körmeneteken a tagok fáklyáztak, vagyis égő gyertyafáklyáikkal a szentélyben álltak vagy a feltámadási és az úrnapi körmeneten, elhunyt tagok végtisztességén díszőrséget álltak. A korszerű mezőgazdasági ismeretek elsajátítására nagy gondot fordítottak, gazdálkodásukat segítő, korszerűbb gépeket szereztek be, amelyeket szerény díj ellenében a tagok kölcsönözhatték. Közgyűléseket, közös vacsorákat és bálakat is szerveztek, amelyek a városnak is fontos társas eseményei voltak.

Bazár Gyula német káplán szervezőmunkájaként 1891-ben alakult meg a Rózsafüzér Társulat. Ennek első vezetői a káplán felhívására jelentkező asszonyok voltak. Ekkor született döntés a tagdíjról, az élő és elhunyt tagokért mondandó társulati szent-

misékről és a titkok kiosztásának napjáról. Évente egyszer, Rózsafüzér ünnepén társulati gyűlést, közgyűlést tartottak. A társulati miséken és a tagok temetésén a földész társulathoz hasonlóan az olvasós asszonyok is fáklýztak. Búcsújáráson és körmeneteken saját zászlaik alatt vonultak fel. A társulat tagjai saját pénztáruk terhére segítették a Szent József-templomot. 1942-ben 5–6. osztályos elemista lányokból szervezték meg a társulat gyermektagozatát. A társulat ma is a helyi közösség legaktívabb részese.

A kötet tudományos, ugyanakkor stílusa közérthető, ezáltal nem csak a témával foglalkozó kutatók, hanem a helytörténet, a vallási társulatok iránt érdeklődők számára is tanulságos, érdekes olvasmány.

(*Járolai József*: A gyulai Magyar Földész és a német Rózsafüzér Társulat jegyzőkönyvei. *Devotio Hungarorum*. Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2021. 300 oldal)

Glässerné Nagyillés Anikó

LELETMENTÉS SÁROSBAN

Domonkos László valami egészen különös feladatra vállalkozott, amikor eltökélte, hogy leletmentést végez a történelmi ország peremvidékein, vagy a középkorban még színmagyar lakosságú, de az évszázadok során Atlantiszként elsüllyedt magyar vidékeken. A Trianonban elszakított magyar nemzetrészek, szórványvidékek múltját és mai állapotát feldolgozó könyvsorozat ötödik darabja jelent meg a közelmúltban, mely a történelmi Sáros megyét mutatja be.

A különleges hangulatú Sáros vármegye jelentős szerepet játszott az ország történetében. A honfoglalást követően tisztán magyarlakta vidékre II. Géza uralkodása idején érkeztek először idegen telepések, németek. A tatárjárás pusztítása nyomán igen megfogyatkozott a magyarok lélekszá-

ma, és helyükre egyre nagyobb tömegben érkeztek különféle szláv népek. A Tarca és a Szekcső folyók völgyei azonban még a középkorban és az újkor elején is a magyar nyelvterület szerves részét alkották, jóllehet a megye ekkor már tarka etnikai képet mutatott. Sáros megye északi határa egyben az ezeréves lengyel országhatár is volt, ahonnan sokan telepedtek át. A hegyvidéki részekben szlovákok, ruszinok és lengyelek, a városokban inkább németek és magyarok éltek.

Utazók leírásából tudjuk, hogy a XVII. században a Tarca völgye egészen Kisszebenig még színmagyar vidék volt, elsősorban református, evangélikus gyülekezetekkel, iskolákkal, magas színvonalú kulturális élettel. A német szülők a nagysárosi gimnáziumba küldték magyar szóra gyermekeiket. Az 1667-ben alapított, de iskolaként már 1531-től meglévő eperjesi evangélikus kollégium országos hírnévre tett szert.

A szabadságharcok, járványok és az erőszakos ellenreformáció folyamatosan gyengítette a magyarság lélekszámát, amivel párhuzamosan egyre nőtt a beköltöző szláv lakosság. Mindez odáig vezetett, hogy a XVIII. század második felére a magyar néptalaj a falvakban gyakorlatilag megszűnt. A XIX. századot mindössze két helyen élte meg a falusi magyar lakosság, az Eperjes közelében lévő Szedikerten és a Kisszebenel szomszédos Orkután. Ez utóbbi helyen maradt fenn legtovább a magyar szó, feltehetően a XIX. század derekáig. A lakosság nemzedékről nemzedékre szinte észrevétlenül cserélte fel anyanyelvét a többségi szlovák nyelvre. A XIX. század utolsó évtizedében Sáros megye lakosságának kétharmada volt szlovák, 27%-a ruszin, 7%-a német és mindössze 3%-a magyar. A századforduló környékén ugyan elindult egy ellentétes folyamat, a szlovákság aránya természetes elmagyarosodása következtében 1910-re 60% alá csökkent, miközben a magyarság lélekszáma 10%-ra nőtt, de mindezt megakasztotta a hamarosan bekövetkező uralomvál-